

FRANS BOAS: ETNOANTROPOLOGIYA, MADANIYAT VA IRQIY DISKRIMINATSIYAGA QARSHI KURASH

Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi

Osiyo xalqaro universiteti Tarix va filologiya kafedrası o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15204782>

Annotatsiya. Maqola Frans Boasning ilmiy faoliyati va uning etnografiya, antropologiya va tilshunoslik sohasidagi ta'sirini tahlil qiladi. Boasning ilmiy yondashuvlari, evolyutsiya va diffuziyaga nisbatan munosabatlari, madaniy o'zgarishlarning tarixi va ularning ijtimoiy ahamiyatiga bog'liq fikrlari muhokama qilinadi. Uning etnografiyadagi tarixiy va islohotchi yondashuvlari, jamiyatlar va ularning madaniyatlari o'rtasidagi farqlar haqidagi to'g'ri tushunchalar muhim o'rin tutadi. Shuningdek, u irqiy xurofotlarga qarshi kurashgan va ijtimoiy adolat uchun tayyor bo'lgan olim sifatida o'zining ijtimoiy-siyosiy faoliyatiga ham urg'u berilgan. Maqolada, Boasning etnografiya va antropologiya sohasidagi nazariy va amaliy ishlanmalari, shogirdlari va uning nazariy islohotlarining ahamiyati ham baholangan.

Kalit so'zlar: Frans Boas, Etnografiya, Antropologiya, Tilshunoslik, Diffuziya, Evolyutsiya, Irqiy diskriminatsiya, Ijtimoiy-siyosiy faoliyat, Tarixiy usul, Kolonializm.

FRANZ BOAS: ETHNOANTHROPOLOGY, CULTURE AND THE FIGHT AGAINST RACIAL DISCRIMINATION

Abstract. The article analyzes the scientific work of Franz Boas and his influence on the fields of ethnography, anthropology and linguistics. Boas's scientific approaches, his attitude towards evolution and diffusion, his views on the history of cultural change and their social significance are discussed. His historical and reformist approaches to ethnography, correct understanding of the differences between societies and their cultures play an important role. He also emphasizes his socio-political activities as a scientist who fought against racial prejudices and was ready for social justice. The article also evaluates the theoretical and practical developments of Boas in the fields of ethnography and anthropology, his students and the significance of his theoretical reforms.

Keywords: Franz Boas, Ethnography, Anthropology, Linguistics, Diffusion, Evolution, Racial Discrimination, Socio-Political Activity, Historical Method, Colonialism.

ФРАНЦ БОАС: ЭТНОАНТРОПОЛОГИЯ, КУЛЬТУРА И БОРЬБА С РАСОВОЙ ДИСКРИМИНАЦИЕЙ

Аннотация. В статье анализируется научное творчество Франса Боаса и его влияние на области этнографии, антропологии и лингвистики. Обсуждаются научные подходы Боаса, его взгляды на эволюцию и диффузию, а также его взгляды на историю культурных изменений и их социальное значение. Его исторический и реформистский

подходы к этнографии, а также его точное понимание различий между обществами и их культурами имеют важное значение. Он также был известен своей общественно-политической деятельностью как ученый, боровшийся с расовыми предрассудками и приверженный социальной справедливости. В статье также дается оценка теоретических и практических разработок Боаса в области этнографии и антропологии, его учеников, а также значимости его теоретических реформ.

Ключевые слова: Франц Боас, этнография, антропология, лингвистика, диффузия, эволюция, расовая дискриминация, общественно-политическая деятельность, исторический метод, колониализм.

Bahs munozaralar. Boasning ilmiy biografiyasi faktlari bilan boshlanadi. Millati bo'yicha u nemis yahudiy, ma'lumoti bo'yicha tanilgan amerikalik olim, fizika va matematikka aylangan, suv rangi bo'yicha dissertatsiya himoya qilib, barcha dunyo etnograflari o'rtasida sharaflari o'rin egalladi, keyinchalik tilshunoslik, antropologik va etnografik asarlari bilan mashhur bo'ldi.

Frans Boas 1858-yilda Vestfaliya, Minden shahrida tug'ilgan. Gaydelberg, Bonn va Kils universitetlarida o'qigan. 1881-yilda doktorlik dissertatsiyasini himoya qilgan. 1883-1884-yillarda u Amerikaga o'zining birinchi katta sayohatini amalga oshirdi, Buffinoga yerlarda u ayniqsa mahalliy aholi – eskimoslarning hayoti bilan qiziqdi. Ularga bir necha jurnal maqolalarini va 1888 yilda nashr etilgan “Markaziy eskimoslar” monografiyasini bag'ishladi.

Amerika'dan qaytgach, Boas Berlin etnografiya muzeyida ishlay boshladi. Tez orada undan Germaniyani tark etmaslik imkoniyati paydo bo'ldi, bu yerda u amerikalik indianlar bilan uchrashdi: Berlinaga indianlarning Bell-kulla guruhi (Shimoliy-g'arbiy Amerika) uy-rojg'or buyumlari bilan birga olib kelindi. Boas indianlar tilini o'rganib oldi va ular haqida ikkita maqola nashr etdi. 1886-yilda u Amerikaning shimoli-g'arbiy qirg'oqlariga jo'nab ketdi, bu yerda taxminan bir yil o'tkazdi va o'shandan boshlab Amerikada butun umr qoldi. Bundan buyon Boas o'z ishinig katta qismini shimoliy-g'arbiy qirg'oqdagi asirlarga, ayniqsa kvaqutley asirlariga bag'ishladi.

Boas turli vaqtlarda dotsent lavozimida ishlagan, keyinchalik AQShning turli universitetlarida professor, muzeylar bilan hamkorlikda (Chikagodagi Filda muzeyi, Nyu York tabiiy tarix muzeyi), jurnal tahririyatlarida ishlagan. 1896-yilda 40 yildan ortiq Kolumbiya universitetida (Nyu York) ishlagan. Boas Amerika tub aholisining etnografiyasi, tili va antropologiyasi bo'yicha ko'proq asarlar nashr eta boshlagani sababli, uning ilmiy nufuzi oshdi.

U turli Amerika va Yevropa akademiyalarining muxbir va haqiqiy a'zosi etib saylandi, qator ilmiy jamiyatlarning a'zosi va prezidenti, bir nechta ilmiy jurnal tahririyatlari asoschisi edi.

Boasning ko'p shogirdlari bo'lgan, ulardan ba'zilar ajoyib etnograf, antropolog va lingvist bo'ldi. Boas ilmiy faoliyati bilan birga faol jamoat ishlarida ham shug'ullandi, u doimo irqiy diskriminatsiya va kolonizatsiyaga, umrining so'nggi yillarida esa – Gitler nattsizimiga qarshilik qildi. U ba'zi sovet olimlari bilan shaxsiy do'stona aloqada bo'lgan (Bogoraz, Yohel'son) va ko'p marta AQSh va SSSR aloqalarini yaxshilashga harakat qildi. Boas ikkinchi jahon urushi ortasida 1942-yilda 84 yoshida vafot etdi.

Boas tomonidan nashr etilgan ko'p sonli o'ziga xos etnografik materiallar, folklor matnlari, turli indian tillari tavsiflari, antropologik asarlari bilan bir qatorda bir qancha maqolalar va nazariy va uslubiy mazmundagi bir nechta kitoblar ham nashr etildi. Ular, qisman va tavsiflovchi sifatidagi asarlarida, Boasning asosiy ilmiy g'oyalari aks etgan.

Boas o'zining birinchi prinsipial “Etnologiya vazifalari” haqidagi (1988) maqolasida ijtimoiy turmushdagi hodisalarining jamlanmasi, ya'ni til odatlar, aholi ko'chishi, tashqi (tama) belgilarini va bu o'rganish umuman olganda, insoniyat tarixini nafaqat butun insoniy va uning barcha tarixiy davrlarini – muzlik davridan hozirgacha tarixiy o'rganish, etnologiya fanining umumiy vazifalaridan iborat deb yozadi. U buning uchun har bir millatning o'ziga xosligini o'rganish lozim, shunday qilib, etnografiya madaniyat tarixining bir qismiga bo'lishi va fanimizning eng oxirgi vazifasi ijtimoiy rivojlanishning umumiy qonuniyatlarini ochib berishdan iborat deb hisoblaydi. Ammo o'zining oldingi maqolalarida ham etnografiya sohasidagi taqqoslash metodidan kelib chiqqan yuzaki xulosalaridan saqlanish lozimligini uqtirgan. Tashqi jihatdan bir-biriga o'xshash hodisalar turlicha kelib chiqishi va turlicha vazifalarni bajarishi mumkinligini ko'rsatib o'tgan. Har bir o'xshashlik ham bir millat boshqasidan o'zlashtirib boraverganini ko'rsatmaydi. Insoniyat psixikasining yoki geografik muhitning o'xshashligi doimiy to'g'ri kelmaydi. Tadqiqotning asosiy maqsadi tarixiy rivojlanishning umumiy qonuniyatlarini ochib berishdan iborat va bu juda murakkabdir.

Boas “Ta'lim uslublaridagi rivojlanish” (1898) nomli maqolasida “inson tafakkuri faoliyatini boshqarish qonunlarini ochib berish shu bilan birga insoniyat madaniyati va tsivilizatsiyasini tarixini qayta tiklash etnologiyaning bosh vazifasi ekanligini qayta ta'kidlaydi.

Ammo o'zining keyingi ishlarida Boas insoniyat madaniyati rivojlanishi umumiy qonuniyatlari haqida bosqich bilan so'z yuritadi. Evolyutsion qarash prinsiplaridan uzoqlasha boshladi. Ayni vaqtda XX asrning birinchi o'n yilliklarida G'arbiy Yevropada keng tarqalgan diffuziyon sxemalar o'zini qanoatlantirmadi. Garchi u tomonidan madaniy diffuziya g'oyasi rad etilgan bo'lsa-da, Boas 1920 yilda “Etnologiya uslublari” 1924 yilda “evolyutsiya yoki diffuziya” singari bir qancha nazariy maqolalarida evolyutsiya va diffuziya uslublarini taqqoslaydi va tanqid qiladi, ikkala ham yetarli va ishonchli asosga ega emas deb ta'kidlaydi.

Boas madaniy hodisalar va ijtimoiy shakllarni talqin etishda juda ehtiyot zarurligini turli mamlakatlarda va turli xalqlarda o'xshashlik va tarixiy shakllar namoyon bo'ladi yoki qaysi solishtirilayotgan shakllar qadimiyroq degan savol paydo bo'lganda qarindoshlikning otalik yoki onalik hisobi shakllarining realistik yoki geometriya usullari.

Sodda evolyutsionizm va yuzakilashgan diffuziyonizmni rad etgan Boas, o'z navbatida tadqiqotning tarixiy usulini himoya qildi. Uning barcha nazariy bayonotlarida "tarixiy muammo", "tarixiy metod", "tarixiy tadqiqot" va boshqa tushunchalar doimo takrorlanadi. Boas yuqorida qayd etilganidek, odamzot haqidagi faning maqsadini kishilik jamiyati tarixini rekonstruktsiya deb hisoblaydi

Bir misolda Boas (uning shogirdlari) uslubi etnografiya faniga xos bo'lgan qarashlardan aynan qaerda ajralib chiqqanini aniq ko'ramiz. Ijtimoiy tashkilot - kwakiutlarni misol qilib olsak, bu Boasning ko'p yillik tadqiqotining asosiy mavzusi edi. Ijtimoiy kwakiutlarda ona urug'i strukturasini namoyon bo'ladi, janubda bunday holat yo'q hamda ota urug'i jamoasini ko'rish mumkin. Ko'plab etnograflar eski evolutsionizm maktabining va hozirgi zamondoshlar hisoblaydilarki, shimoliy kwakiutlarda ona urug'i ancha oldin paydo bo'lgan, sharqiy kwakiutlarda esa yo'qolgan, demak biz shuni guvohi bo'lamizki, kwakiutlarda ona urug'i tuzumidan ota urug'i tuzumiga o'tish jarayoni kuzatilmoqda. Biroq Boas va uning shogirdlari bunga teskari nuqtai nazarda mahkam turib olganlar. Bu umumiy tarixiy qonunisbotsiz deb hisoblaydilar. Boasning fikriga ko'ra kwakiutlarning ilk boshlang'ich ijtimoiy tashkiloti urug'siz tashkilot bo'lgan va otaurug'idan bo'lgan, chunki u qabilaning janubiy qismida saqlanib qolgan, ijtimoiy kwakiut qoshnilari tilinkitlar, xayda va simshian ona urug'ini qabul qilgan. Boas ota urug'idan ona urug'iga bo'lgan rivojlanish yo'nalishlari teskari bo'lib, chiqqanidan umuman hijolat tortmadi.

Boasning dolzarb ijtimoiy-siyosiy masalalar yuzasidan olib borgan ilmiy tadqiqotlaridan to'g'ri xulosalar chiqardi. O'z davrining qaynayotgan mafkuraviy kurashiga aralashishdan tortinmay xalqalar o'zaro tengligi uchun irqchilik, shovinism, mustamlakachilikka qarshi adolat uchun kurashuvchilar tomonini doim egalladi. Kichik maqolalardan tashqari, u ushbu masalalarga ikki salmoqli asarini bag'ishlagan: *Ibtidoiy odamning aqli, Antropologiya va zamonaviy hayot*.

Bu kitoblarning birinchisida Boas irqiy xurofotga qarshi juda kuchli dalillar keltiradi, boshiga inson ruhiyati va inson intellektining insoniyatning tegishli birligi uchun. U oq irqning boshqa insoniy irqlardan tug'ma ruhiy ustunligi haqidagi g'alati, oddiy qarashni ishonchli tarzda inkor etdi. Bunday qarashlardan farqli o'laroq, qo'lidagi faktlar bilan u turli xalqlarning madaniy rivojlanish darajasi va tezligi emasligini ko'rsatadi, tarixiy sharoitlar ta'sir etadi, ammo qobiliyatlardagi farqlar irqni ajratmaydi.

Jismoniy xususiyatlarning individual irqar o'rtasidagi taqsimlanishi oq irqning bizdan uzoqda ekanligi haqida fikrni tasdiqlamaydi. Irqiy belgilar mashqlar irqiy aralashish geografik muhit ta'siri ostida o'zgaradi.

Qoloq xalqlar o'zlarining ibtidoiy aqliy ahvoli haqida, aqliy zaifligi to'g'risidagi fikrlar nuqtai nazariga kelganda, Boas bu nuqson ham noto'g'ri tushunishga va ko'pincha esa yuzaki taassurotlarga asos solganliklarini yaxshi ko'rsatadi. Ular tomonidan ko'rgan odamlarning yashash sharoitlari va aqliy rivojlanishini o'rganish, demak masalan ibtidoiy odam o'z impulslarini bostirish va nazorat qila olmaganiga g'oyat buni faqat madaniyatli odam qila olmaganiga haqida tez-tez aytiladi, Boas bunga javoban boshqa xalqlarning odatlari o'ta vazminlikni belgilab qo'yilgan ko'plab holatlarga ishora qiladi, chidamli, o'zini nazorat qilish bu yoshga bog'liq tashabbuslar bilan birga keladigan jismoniy ba'zida og'riqli sinovlar paytida haddan tashqari chidamlilikni kuzatish odatlari barcha ishlari shundan iboratki, impulsni qat'iy cheklash vazminlik qat'iylik, chidamlilik va boshqalarni talab qiladi. Ibtidoiy odamlarning tarangligi barqaror e'tiborga qodir emasligi haqida hozirgi fikrdan farqli o'laroq, Boas bu yerda gap ushbu e'tibor mavzusida ekanligini ta'kidlaydi. Agar masalan hindistonlik bir mavzuni muhim deb hisoblasa, u shunday qila oladi, e'tiborini uzoq vaqt davomida unga qaratadi.

Boasning o'zi hindular bilan uzoq suhbatlar paytida birinchi bo'lib charchaganligini tan oladi. Agar ular nihoyat ibtidoiy odamlarning qandaydir o'ziga xos inertlik va konservatizm haqida ularning yangilanishga qodir emasligi haqida vazlardan qolgan xalqlar orasida yangi diniy taqvimlarning paydo bo'lishining juda tez-tez va tanikli faktlarga ishora qiladi uni ko'plab izdoshlari bularning barchasi Boasni asosli xulosaga olib keladi. Ko'p hollarda madaniyatli va ibtidoiy odamlar o'rtasidagi farqlar haqiqiydan ko'ra aniqroq bo'lib chiqadi va barcha odamlarida aqlning asosiy xususiyatlari bir xil bo'ladi. Bu o'zining *Antropologiya va zamonaviy hayot* kitobida antropologiya tamoyillarini bilish atrofimizda sodir bo'layotgan jarayonlarni yaxshiroq tushunishga qanday imkon berishini ko'rsatishga harakat qiladi. U bu yerda irq muammosiga qaytadi va bu sohada faqat ijtimoiy tarixiy omillar harakat qilinishi irqiy biologik qarama-qarshilik mavjud emasligini, xususan boshqa irqda odamga nisbatan jinsiy nafrat yo'qligini juda yaxshi ko'rsatadi.

Bundan tashqari u bir xil xalqni boshqasiga qarshi tiklaydigan millatchilik xavfini ta'kidlaydi. Inson zotining yaxshilanishi va super odamning yaratilishi haqida prognoz qiluvchi biologik evgeniklarga qarshi juda tanqidiy gapiradi. Sun'iy tanlash orqali insoniyat falokatlarining sabablari kasalliklarining qashshoqligining sabablari biologik emas balki ijtimoiydir, Boas odamlarning ayrim irsiy xususiyatlarini emas ijtimoiy sharoitlarini yaxshilash kerakligini ta'kidlaydi.

Uning fikricha evgenika o'z kuchiga tayanayotganlarga qarshi lezilini burab qo'yadigan xavfli qilichdir. Maxsus holda Boas jinoyatning biologik nazariyasini rad etadi. (Lombaso va boshqalar)

Goldenweyzerga o'xshab Robert Lowi ham ashadдий skeptik sifatida har xil keng qamrovli tarixiy-etnografik konsseptsiyalarga asoslanib, evolutsionizmga, nisbatan munosabati farq qilgan. Antievolutsionizm – uning ilmiy dunyoqarashidagi hukmron xususiyat edi. Ammo Goldenweyzerdek Lowi ham ular rad etgan evolutsionistik qarashlarni boshqa bir o'rnini bosuvchi g'oya bilan almashtirishga harakat qilmagan. Uning ilmiy mehnatlari katta qiymatga ega ekanligini namoyon etadi. Nafaqat to'liq faktik materiallar tufayli ayniqsa, shoshon va voron qabilalari bo'yicha, balki umumetnografik materiallar borasida qarashlari ham qiymatlidir. Lowi o'zining asosiy diqqatini qarindoshlik, nikoh-oila munosabatlari qon qarindoshlik udumlari yo'nalishidagi terminologiyani o'rganishga qaratadi, uning bir nechta maxsus maqolalari ham shunga bag'ishlangan.

Antievolutsionistik, xususan, antimorganistik qarashlari Lowining ulkan, sintetik, sun'iy, mehnati *Ibtidoiy jamiyat* asarida yorqin bayon etilgan. Ushbu kitobning mazmuni juda xarakterni ya'ni o'ziga xos. Dastlab muallif umumiy tarixiy qonunlarning mavjudligi umuman isbotlanmagan deb ma'lum qilmagan va ibtidoiy jamiyat tarixini oldindan ular haqida taxmin qilish kerak emas. "Agar ijtimoiy evolutsiyaning qonunlari bor bo'lsa, u, tarixchi, albatta ularni aniqlashi lozim, lekin mabodo ular ham aniqlashga muhtoj bo'lmasa, tarixchining tadqiqotchilik pozitsiyasi qonunlarning mavjud emaslik holatida og'ishmaydi." Lowi har safar oilaviy va jamoaviy munosabatlarni, nikoh shakllari, qarindoshlik guruhlarini, ayollar holatini mulkchilik shakllarini va meros munosabatlari, "tashkilot" hukumat tarkibi, qabilalar va boshqalarni kuzatish davomida g'oyatda halollik bilan farqli tomonlarni kuzatgan sxemalariga nisbatan jiddiy tanqidiy qarashlari asoslanmagan va shoshma-shosharlikdan emas edi. Ularning ko'pchiligi Morganning qarashlarini rad etganligi bilan isbotlanadi. Lowining giper-tanqidiy va tendensiyonal agnostizmga oid qarashlari ayrim yangi tadqiqotchilarga uni yarimhazil "ilmiy mag'lubiyatning chempioni" deb atashga olib kelgan. Qiziq, Lowining *Ibtidoiy din* (1924) asarida Morganning rad etish masalasi turmasdan, ko'proq, konstruktiv va qiymatli xulosalar toza va foydali g'oyalar aks etgan.

REFERENCES

1. Ярашова, М. (2024). ЖАҲОН ЭТНОЛОГИЯСИ ФАНИ ВА УНИ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ МЕТОДОЛОГИЯСИ. *Modern Science and Research*, 3(10), 362–368. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/44901>

2. Ярашова, М. (2024). БУХОРО ВОҲАСИДА МАТО ВА МАТО ТАЙЁРЛАШ УСУЛИЛАРИ. *Modern Science and Research*, 3(11), 782–787. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/48057>
3. Yarashova Mohlaroyim Shuhratovna. (2024). Muyiddin Ibn Arabiyning Tasavvuf Ta'limotida Tahsil Olgan Ayol Ustozlari Va Ta'lim Bergan Ayol Shogirdlari. *Miasto Przyszłości*, 52, 622–625. Retrieved from <https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/4679>
4. Yarashova, M. (2024). ILK O'RTA ASR MANBALARIDA KIYIM-KECHAKLAR VA ULAR BILAN BOG'LIQ ATAMALAR TAVSIFI. *Modern Science and Research*, 3(12), 621–632. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/58456>
5. Ярашова, М. (2025). ПАРАНЖИ ВА УНИНГ ЎРГАНИЛИШ ТАРИХИ. *Modern Science and Research*, 4(1), 160–168. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/60323>
6. Yarashova, M., Sa'dullayev, U., & Yo'ldosheva, F. (2025). BUXORO VOHASI AYOLLARINING AN'ANAVIY BOSH KIYIMLARI- DO'PPI VA RO'MOL. *Modern Science and Research*, 4(1), 600–607. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/64116>
7. Yarashova, M., & Sultonova, M. (2025). BUXORO VOHASI DAFN MAROSIMI KIYIMLARI VA ULAR BILAN BOG'LIQ IRIM-SIRIMLAR. *Modern Science and Research*, 4(1), 352–358. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/63674>
8. Yarashova, M. (2025). EDVARD TAYLOR –ETNOLOGIYADA EVOLYUTSIONISTIK MAKTAB ASOSCHISI. *Modern Science and Research*, 4(2), 1005–1012. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/68483>
9. Yarashova, M., Yuldosheva, F., & Haqqulov, M. (2025). TA'LIM OLISH TARTIBI: YANGILANISH VA O'ZGARISHLAR. MASOFAVIY, DUAL VA INKLYUZIV TA'LIM. *Modern Science and Research*, 4(2), 73–80. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/70712>
10. Haqqulov, M., Yarashova, M., & Yuldosheva, F. (2025). TARIXIY KARTOGRAFIYANING ASOSIY YO'NALISHLARI, SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTI. *Modern Science and Research*, 4(2), 81–91. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/70714>

11. Gulyamov, A., Yarashova, M., & Karimov, S. . (2025). O'RTA ASRLARDA G'ARBIY YEVROPADA SHAHAR-QAL'A, SHAHAR-CHERKOV, SAVDO O'BYEKTl AHAMIYATIGA OID SHAHARLARNING VUJUDGA KELISHI. *Modern Science and Research*, 4(3), 122–131. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/71868>
12. Yarashova , M. . (2025). IBN ARABIYNING INSON BORLIG'IGA DOIR QARASHLARI: ILM, RUH VA HAQIQAT. *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, 4(1), 72–74. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/zdif/article/view/64262>
13. Gulyamov, A., Yarashova, M., & Karimov, S. (2025). ПОЛЬ ХАНА УЗБЕКА В РАСПРОСТРАНЕНИИ ИСЛАМА В ЗОЛОТОЙ ОРДЕ. *Modern Science and Research*, 4(3), 146–154. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/72380>
14. Yuldosheva, F., Haqqulov, M., & Yarashova, M. (2025). QADIMGI TURKIY XALQLARDA “QUT” MAROSIMI XUSUSIDA. *Modern Science and Research*, 4(3), 132–136. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/72375>
15. Yarashova , M., & Rahimova, N. (2025). JADIDCHILARNING MA'RIFATPARVARLIK HARAkatLARI VA ULARNING XALQ MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISHDAGI O'RNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 398–408. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/7306>
16. Yarashova, M. (2025). TAQINCHOQLAR VA ULARNING AHOLI ETNIK HAYOTIDA TUTGAN O'RNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 778–790. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/72864>
17. Gulyamov, A., Yarashova, M., & Karimov, S. (2025). BUXORO VOHASIDA MATO VA MATO TAYYORLASH USULLARI. PAXTA. G'UZAK. JUN. XALAJI. BO'Z. OLACHA. BEQASAM. BAXMAL. ADRAS. *Modern Science and Research*, 4(3), 330–340. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/73808>
18. Xayrullayev , U., Sadullayev, U. ., Yarashova, M., & Boltayev, O. (2025). XIX ASR OXIRI XX ASR BOSHLARIDA QO'SHNI DAVLATLARNING POLSHAGA NISBATAN YURITGAN SIYOSATI. *Modern Science and Research*, 4(3), 420–432. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/74107>

19. Yarashova, M., & Rahimova, N. (2025). FAYZULLA XO'JAYEV ILMIY FAOLIYATINING DASTLABKI DAVRI. *Modern Science and Research*, 4(3), 448–457. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/74113>
20. Boltayev, O., Yarashova, M., Xayrullayev, U., & Sadullayev, U. (2025). OYROT QABILASI VA ULARNING DAVLATCHILIK ASOSLARING SHAKLANISHIGA UMUMIY TAVSIF. *Modern Science and Research*, 4(3), 600–608. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/75573>
21. Yarashova, M., Boltayev, O., Xayrullayev, U., & Sadullayev, U. (2025). BUXORO VOHASI AYOLLARINING AN'ANAVIY LIBOSLARI (XIX ASR OXIRI XX ASR BOSHLARIDA). *Modern Science and Research*, 4(3), 571–581. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/75785>
22. Muyiddinov, B. (2023). XII-XIII ASRLAR DAVRIDA BUXORODA ILM – FANNING RIVOJLANISHI. *SCHOLAR*, 1(28), 341–345. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10027071>
23. Muyiddinov Bekali. (2023). MO'G'ULLAR BOSQINI DAVRIDA BUXORONING AYANCHLI TAQDIRI. *TADQIQOTLAR.UZ*, 25(2), 212–215. Retrieved from <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/308>
24. Muyiddinov Bekali. (2023). THE ROLE OF BUKHARA AND OTHER CITIES IN THE MILITARY ART AND ARMY STRUCTURE OF KHOREZMSHAHS. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 55–58. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/10035>
25. Muyiddinov, B. (2024). BARTHOLD'S "СОЧИНЕНИЯ. ТОМ I. ТУРКЕСТАН В ЭПОХУ МОНГОЛЬСКОГО НАШЕСТВИЯ" THE HISTORY OF THE CREATION OF THE WORK. *MODERN SCIENCE AND RESEARCH*, 3(1), 699–702. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10552555>
26. Muyiddinov, B. (2024). THE ROLE OF MILITARY REFORMS IN THE BUKHARA KHANATE IN THE LIFE OF THE STATE UNDER THE SHAYBANIDS. *MODERN SCIENCE AND RESEARCH*, 3(2), 646–648. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10668887>
27. MB Bahodir o'g'li. (2024). Military Art of Turkish Khaganate in the Early Middle Ages. *European Journal of Innovation in Nonformal Education*, 4(16), 223–227. <https://inovatus.es/index.php/ejine/article/view/2705/2586>
28. XORAZMSHOHIDLAR DAVLATI HAYOTIDA TURKON XOTUNNING O'RNI. (2024). *MEDICINE, PEDAGOGY AND TECHNOLOGY: THEORY AND PRACTICE*, 2(4), 463–469. <https://universalpublishings.com/index.php/mpttp/article/view/5192>

29. Muyiddinov Bekali Bahodir o'g'li. (2024). The coronation and campaigns of Alexander The Great. МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА, 2(5), 400–412. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11222912>
30. Xayrullayev, U. (2024). THE IDEA THAT MADE THE OTTOMAN STATE GREAT (RED APPLE II). *Modern Science and Research*, 3(2), 1071–1073. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/29533>
31. Xayrullayev, U. (2024). BRIEFLY ABOUT THE "RED APPLE" MYTHOLOGY OF THE TURKS. *Modern Science and Research*, 3(1), 568–572. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28329>
32. Umidjon, X.(2024). Literacy and Information Exchange in the Ancient East and West. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(3), 179–183. Retrieved from <http://www.inovatus.es/index.php/ejine/article/view/2698>
33. Umidjon, X. (2023). 1918-1939-yillarda Polshaning ichki siyosatidagi o'zgarishlar. *Центр Научных Публикаций (buxdu.Uz)*, 42(42). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/10963
34. Umidjon Xayrullayev. (2024). THE POSITION OF CENTRAL ASIAN GOVERNORSHIPS DURING THE PERIOD OF THE TURKISH KHANATE AND THE ARAB INVASION. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13958464>
35. Xayrullayev Umidjon Fayzullo o'g'li. (2024). LEGITIMACY OF RULERSHIP IN THE STATE OF CENTRAL ASIA AND IRAN IN ANCIENT TIMES AND THE EARLY MIDDLE AGES. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14222295>
36. Xayrullayev, U. (2024). EFTALLAR DAVLATI VA TURK XOQONLIGIDA HUKMDORLIK LEGITIMATSIYASI. *Modern Science and Research*, 3(12), 843–851. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/584698>.
BIRINCHI RADIO EHTIYOTLAR TARIXIDAN. (2024). *MEDICINE, PEDAGOGY AND TECHNOLOGY: THEORY AND PRACTICE*, 2(4), 657-663. <https://universalpublishings.com/index.php/mpttp/article/view/5240>
37. Xayrullayev, U. (2024). TURK XOQONLIGI VA ARABLAR BOSQINI DAVRIDA O'RTA OSIYO HOKIMLIKLARINING MAVQEYI. *Modern Science and Research*, 3(12), 339–343. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/58055>
38. Xarullayev Umidjon. (2024). RELIGIOUS AND THREATS IN MEDIASPACE. МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА, 2(5), 593–595. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11311154>

39. Yuldosheva, F. (2024). MIRZO ULUG'BEK KUTUBXONASI VA BUGUNGI TAQDIRI. *Modern Science and Research*, 3(12), 741–749. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/-research/article/view/58564>
40. Yuldosheva , F. . (2024). BOLA TUG'ILISHI BILAN BOG'LIQ MAROSIMLAR O'ZBEK XALQI HAYOTINING AJRALMAS QISMI SIFATIDA. *Modern Science and Research*, 3(11), 788–791. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/48058>
41. Yuldosheva F. Y. qizi. (2023). LEV NIKOLAYEVICH GUMILYOVNING “QADIMGI TURKLAR” ASARIDA KO'KTURKLAR YODGORLIKLARI XUSUSIDA. *GOLDEN BRAIN*, 1(16), 338–342. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php//article/view/3908>
42. Yuldosheva F. . (2025). MAHMUDXO'JA BEHBUDIY – MILLATNING O'Z TAQDIRINI ANGLASHIDA YORQIN YULDUZ VA MILLIY UYG'ONISH DAVRINING RAMZI. *Modern Science and Research*, 4(1), 420–427. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/scienceresearch/article/view/60832>
43. Yuldosheva, F. &Abdihamidova , F. . (2025). BEHBUDIYNI KIM O'LDIRGAN?. *Modern Science and Research*, 4(1), 359–366. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/63681>
44. Yuldosheva, F. . (2025). IBN BATTUTANING “SAYOHATNOMA” ASARI MUHIM MANBA SIFATIDA. *Modern Science and Research*, 4(2), 573–580. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/scienceresearch/article/view/66954>
45. Yuldosheva, F. (2025). ZARDUSHTIYLIK DINI MAROSIMLARI HAQIDA. *Modern Science and Research*, 4(2), 5–12. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/70963>
46. Boltayev, O. (2024). QO'QON XONLIGINING XVIII ASR SO'NGI CHORAGIDA BUXORO, XIVA VA KO'CHMANCHILAR BILAN OLIB BORGAN DIPLOMATIYASI. *ModernScienceandResearch*, 3(10), 64-68.
47. Obido'g'li, B. O. QO'QON XONLIGINING XVIII ASR SO'NGI CHORAGIDA BUXORO, XIVA VA KO'CHMANCHILAR BILAN OLIB BORGAN DIPLOMATIYASI.
48. Boltaev, O. (2024). BUKHARA'S CARAVAN TRADE AND ITS ROLE ON THE SILK ROAD. *AnalyticalJournalofEducationandDevelopment*, 4(10), 293-297.
49. Boltayev, O. (2024). XX ASR BOSHLARIDA GERMANIYA VA TURKIYA ITTIFOQINING MARKAZIY OSIYOGA TA'SIRI. *ModernScienceandResearch*, 3(12), 556-564.

50. Boltayev, O. (2023). A GENERAL DESCRIPTION OF THE POLITICAL AND DIPLOMATIC PROCESSES IN CENTRAL ASIA IN THE MIDDLE OF THE 18TH CENTURY. *ModernScienceandResearch*, 2(9), 145-149.
51. Boltayev, O. (2025). TARIX FANI UCHUN YOZMA VA OG'ZAKI MANBALARNING SHAKLLANISHI. *ModernScienceandResearch*, 4(1), 909-917.
52. Boltayev, O. (2025). XITOIY (SIN) IMPERIYASINING JUNG 'OR XONLIGINI ISTILO QILISH ARAFASIDA MARKAZIY OSIYODA SIYOSIY VAZIYAT. *ModernScienceandResearch*, 4(2), 1029-1037.
53. Boltayev, O. (2025). XITOIY (SIN) IMPERIYASINING JUNG 'OR XONLIGINI ISTILO QILISH ARAFASIDA MARKAZIY OSIYODA SIYOSIY VAZIYAT. *ModernScienceandResearch*, 4(2), 1029-1037
54. Boltayev, O. (2025). XVIII ASR BOSHLARIDA BUXORO XONLIGI HUDUDIGA KO'CHMANCHI QABILALARNING HUJUMLARI VA HUKUMRON QATLAMNING ULARGA QARSHI HARAKATLARIGA UMUMIY TAVSIF. *ModernScienceandResearch*, 4(3), 791-799.
55. Юсупович, К. С. (2024). КРАТКИЙ ОБЗОР НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА И ДВИЖЕНИЯ “ТАЛИБАН”, НА ФОНЕ ЗАХВАТА ТАЛИБАМИ ВЛАСТИ В АФГАНИСТАНЕ В 2021 ГОДУ. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 4(11), 227–229. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/ajed/article/view/12432>
56. Yusupovich, K. S. (2024). Abu Hafs Kabir and the Spread of the Hanafi Madhhab in Transoxiana. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(9), 204–207. Retrieved from <https://inovatus.es/index.php/ejine/article/view/4079>
57. Каримов Сухроб Юсупович. (2024). ОРДЕН НАКШБАНДИЯ: ИСТОРИЯ, УЧЕНИЕ И ВЛИЯНИЕ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14509878>
58. С. Ю. Каримов. (2025). РОЛЬ ФАЙЗУЛЛЫ ХОДЖАЕВА В ИСТОРИИ УЗБЕКИСТАНА. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14741491>
59. НийозоваГулчехраШерматовна, & Каримов Сухроб Юсупович. (2025). КУСАМ ИБН АББАС И ИСЛАМИЗАЦИЯ СРЕДНЕЙ АЗИИ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14736948>
60. Каримов Сухроббек Юсупович. (2025). ТАРИКАТ ЯССАВИЯ: ИСТОРИЯ, УЧЕНИЕ И ВЛИЯНИЕ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14872554>

61. НийозоваГулчехраШерматовна, & Каримов Сухроб Юсупович. (2025). ВОЗНИКНОВЕНИЕ СУННИЗМА И ШИИЗМА. ОТЛИЧИЕ ДВУХ ТЕЧЕНИЙ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14908934>
62. Karimov SuxrobbekYusupovich. (2025). THE ROLE OF KHAN UZBEK IN SPREADING ISLAM IN THE GOLDEN HORDE. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15027058>
63. Нийозова, Г., &Каримов , С. (2025). THE HANAFI MADHHAB AND ABU HAFS KABIR. *Modern Science and Research*, 4(3), 507–515. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/74129>
64. Toshpo'latova, S. (2025). BO'LAJAK TARIX O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGINING UMUMIY KONTSEPTSIYASI VA AHAMIYATI. *Modern Science and Research*, 4(3), 481-484.
65. Toshpo'latova, S. (2025). FOROBIYNING DIDAKTIK QARASHLARI ASOSIDA O'QUVCHILARNI TARIX FANIGA QIZIQTIRISH METODIKASI. *Modern Science and Research*, 4(1), 177-186.
66. Toshpo'latova, S., & Tursunova, S. (2025). TURKISTONDAGI–BIRINCHI DRAMMA. *Modern Science and Research*, 4(3), 468-480.
67. Toshpo'latova, S., Gadayeva, M., & Sadullayev, U. (2024). SHARQ ALLOMALARINING DIDAKTIK QARASHLARI. *Modern Science and Research*, 3(12), 985-993.
68. Gadayeva, M., Toshpolatova, S., & Sadullayev, U. (2024). TARIX FANLARINI OQITISHDA MUZEYLARNING ORNI. *Modern Science and Research*, 3(12), 994-1003.
69. Sadullayev, U., Gadayeva, M., & Toshpo'latova, S. (2024). MAHALLA–QADRIYATLAR BESHIGI. *Modern Science and Research*, 3(12), 1228-1238.
70. Toshpo'latova Shaxnoza Shuhratovna. (2024). ILK UYG'ONISH DAVRI NAMOYONDALARNING DIDAKTIK QARASHLARI ASOSIDA O'QUVCHILARNI TARIX FANIGA QIZIQTIRIS METODIKASI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14520996>